

Voorloopig Verslag der Comm. van Rapp. over de ontwerpen van wet tot vaststelling der begroeting van Ned.-Indië voor 1902. (4)

AANWIJZING VAN VERANDERINGEN. gedurende de beraadslaging in de Tweede Kamer der Staten-Generaal gebracht in het ontwerp van wet tot vaststelling van hoofdstuk III der Staatsbegroeting voor het dienstjaar 1902.

Artikel 7, onderdeel A, geraamd op f 281 080, is verminderd met f 3000 en derhalve gebracht op f 278 080.

Onderdeel B, geraamd op f 33 200, is daarentegen verhoogd met gelijk bedrag van f 3000 en alzoo uitgetrokken tot een bedrag van f 36 200.

Het totaal bedrag van het artikel, ad f 314 280, is mitsdien onveranderd gebleven.

VOORLOOPIG VERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPOORTEURS over de ontwerpen van wet tot vaststelling der begroeting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1902.

Het onderzoek in de afdelingen heeft aanleiding gegeven tot de navolgende beschouwingen.

Algemeene beschouwingen.

§ 1. *Optreden van den Minister. Inhoud en toelichting der begroeting in het algemeen.* Het optreden van den Minister was door onderscheidene leden, die daarbij hulde brachten aan zijn grooten ijver en werkkraft, met ingenomenheid gezien. Die ingenomenheid was zeker niet verminderd na kennisneming van de voorgestelde begroeting en van het mondeling debat in de Tweede Kamer.

Van andere zijde, waar uit den aard der zaak de ingenomenheid met de aanvaarding van het bewind door dit Kabinet niet werd gedeeld, was echter eveneens met waardeering kennis genomen van den inhoud van de Memorie van Toelichting en van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs van de andere Kamer.

Zonder iets te kort te doen aan deze overwegingen en de gematigdheid erkennende, waarvan de Minister had blijk gegeven, meende men van deze zijde echter het voorbehoud te moeten maken, dat de Minister zich zal onthouden van op zijn bestuur over onze koloniën met haar talrijke, vreedzame en goedgezinde Mohamedaansche bevolking den stempel van zijne Christelijke denkwijze te drukken, waarin een gevaar voor de rust en de goede gezindheid der inlandsche bevolking werd gezien.

§ 2. *Financieele toestand.* De financieele toestand kwam, vooral in verband met den achteruitgang van de welvaart der bevolking, een aantal leden ernstig voor.

De eischen van den dienst, zeiden zij, zijn ontzettend. Men schijnt uit het oog te verliezen, dat het zelfs hier te lande, doch des te meer in een land als Indië, onmogelijk is, op elk gebied, voor elken tak van dienst, het volmaakte te bereiken, of ook maar aan alle redelijke eischen te voldoen.

Nederland heeft 5 miljoen inwoners met eene begroeting van f 167 400 000, Nederlandsch-Indië 33 000 000 inwoners, met een budget van rond f 159 600 000.

Voor bijna elken tak van dienst wordt op verbetering, waarvan verhooging van uitgaven onafscheidelijk verbonden is, aangedrongen: verbetering van bezoldiging van Europeesche en inlandsche ambtenaren, uitbreiding van het personeel der rechterlijke macht, reorganisatie van den waterstaat, irrigatie, spoor-

wegen, brievenpost, telefoon, onderwijs, zending, geneeskundige dienst, materieel en personeel van oorlog, uitbreiding der bestuurszaak op Nieuw-Guinea, Djambi en in de Gajoe-landen.

Wanneer aan die eischen ook maar gedeeltelijk wordt voldaan, zal de begroeting met miljoenen moeten verhoogd worden, terwijl de meeste van die uitgaven ten bate komen van de Europeanen, die, na aftrek van het leger, bijna zooveel duizendtallen tellen als de inlandsche bevolking miljoenen.

Hoe worden soms die vermeerdeerde uitgaven en de enkele lagere ramingen toegelicht? De vermindering, welke het eindcijfer der afdeling binnenlandsch bestuur heeft ondergaan, is voornamelijk veroorzaakt, naar de Memorie van Toelichting, bladz. 8, luidt, „door de lagere raming van de uitgaven voor inkoop van koffie, van de kosten op den verkoop van dit product in Nederland” — zeker eene uit een financieel oogpunt te betreuren vermindering — „en van de uitgaven voor het inlandsch bestuur als gevolg van de geleidelijke invoering der reorganisatie van het binnenlandsch bestuur”.

Zoo vindt men bij eene verhooging van onderafdeeling 36 (stuk n°. 36, wijzigingen in het wetsontwerp van hoofdstuk II der uitgaven) in de toelichting, dat die verhooging gedeeltelijk verband houdt met de jongste reorganisatie van het binnenlandsch bestuur, — ofschoon van aanstelling van assistent-resident-secretarissen op de buitenbezittingen bij de reorganisatie-voorstellen niet werd gesproken — en overigens een uitloei is van de overtuiging, dat iets gedaan moet worden om de vooruitzichten te verbeteren van de met de uitbreiding onzer bestuurszaak steeds in aantal toenemende controleurs in de buitenbezittingen. Europeesche ambtenaren dus.

De nadere toelichting op bladz. 2 van genoemd stuk, waar gezegd wordt, dat de ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur op de buitenbezittingen veel te lang in de ondergeschikte rangen moeten dienen alvorens in aanmerking te komen voor eene benoeming tot assistent-resident, noemden de leden hier aan het woord, een unicum.

Tot dusverre toch werd eene reorganisatie of uitbreiding van bestuursmiddelen steeds gemotiveerd door het belang van de bevolking of van betere uitoefening van gezag of bestuur; nu uitsluitend in het belang van het personeel.

Op de buitenbezittingen bestaat in den werkkring der assistent-residenten en controleurs niet het verschil als op Java. Beiden zijn op de buitenbezittingen bestuursambtenaren en hun werkkring is dezelfde. Men had dus, zoo noodig, kunnen volstaan met eene periodieke traktementsverhoging.

Men wees ook op de toelichting der verhoging van onderafdeeling 45 (stuk n°. 36) waar men leest: „De verhoging dient in het bijzonder om de teelt van inheemsche paarden krachtiger dan tot nog toe aan te moedigen en dit niet alleen in het belang der remonte, maar ook in dat der ingezetenen, voor wie het verkrijgen van deugdzame paarden hoe langer hoe moeilijker wordt”. Hier moet dus de verhoging van een post op de begroeting strekken om particulieren aan betere paarden te helpen.

Welke vermeerdering van inkomsten wordt tegenover deze verhogingen van uitgaven in uitzicht gesteld? Verschillende doctoren prijzen niet alleen verschillende middelen aan, maar zien in het door hen aangegeven recept het enige middel tot blijvende verbetering. Decentralisatie; irrigatie; nieuw soort van bijslag tot instandhouding van de koffiecultuur; vermindering, met het doel van afschaffing der heerendiensten, enz.

Maar al die middelen beginnen met veel geld te kosten en, zoo zij al ooit financieele resultaten zullen afwerpen, is dit, het kan niet worden tegengesproken, toekomstmuziek.

In den oeconomischen toestand, zooals de Regeering dien schildert, zou het even onmogelijk als onverstandig voorkomen, om de bevolking zwaarder te belasten. De Regeering beroemt zich er integendeel op, de lasten van de bevolking te verminderen.

Het wetsontwerp tot afschaffing van de uitvoerrechten van koffie en indigo en de verder in uitzicht gestelde tegemoetkomingen bewijzen genoegzaam, dat er van verhoging van belasting der Europeesche bevolking niets te wachten is. Bovendien, wat kan dat opbrengen van die 63 000 Europeanen, waaronder het leger en de ambtenaren en eene gemengde bevolking, waarvan slechts een betrekkelijk klein getal welstand deelachtig is,

en een groot aantal hulpbehoevend, en wel in die mate, dat er van Regeeringswege een onderzoek daaromtrent wordt noodig geoordeeld en bereids is ingesteld?

Er blijven dus over leeningen, maar wie zal de rente en aflossing betalen?

Bij onderscheidene leden, die den toestand niet zóó duister inzagen als hiervoren is geschetst, verwekten echter de telken jare terugkeerende tekorten op de begrooting, ditmaal voor 1902 geraamd op bijna zeven en een half miljoen, eenige bezorgdheid, te meer waar niet onaanzienlijke inkomsten voortaan zouden gederfd worden ten gevolge der overigens door hen in beginsel goedgekeurde afschaffing van sommige uitvoerrechten. (1)

Andere leden achtten den financieelen toestand hoewel zorg-eischend niet onrustbarend.

Bij de beoordeeling van het geraamd tekort van 7½ miljoen gulden mag niet worden voorbijgezien, zeiden zij, dat er 12 miljoen gulden op de begrooting gebracht zijn voor buitengewone werken, waarvan dus reeds ongeveer 5 miljoen door de gewone inkomsten worden gedekt, terwijl voor het overige, indien mag worden aangenomen, dat door het tot stand brengen dier buitengewone werken de draagkracht van Indië zal worden verhoogd, er geen bezwaar behoeft te bestaan om in de kosten daarvan door buitengewone middelen te voorzien. Ook mag niet worden voorbijgezien, dat de uitkomsten in den regel gunstiger waren dan de raming bij de begrooting deed verwachten.

Weerspraak vond voorts bij die leden de meening, uitgesproken in de afdeeling waar deze beschouwing werd gehouden, dat tekorten op de Indische rekening op de schouders der belastingschuldigen in het moederland drukken. De uitgaven die Nederland voor Indië doet, zeiden eerstbedoelde leden, worden door Indië zoo nauwkeurig mogelijk terugbetaald. Maar al ware dat anders, dan zou men, hoewel om verschillende redenen niet wenschelijk, daartegen principieel nog geen overwegend bezwaar kunnen zien. Onbesproken konden daarbij blijven de miljoenen, die Indië voorheen aan het moederland heeft moeten afstaan; maar niet onopgemerkt mocht blijven dat nog steeds, hoewel door niet te keeren oorzaken, belangrijke kapitalen, aan Indië onttrokken, Nederland ten goede komen.

Fortuinen in Indië verdient verhuizen naar het moederland, inkomsten uit Indische ondernemingen, welker hoofdzetels meestal in Nederland gevestigd zijn, worden hier verteerd, terwijl niet minder dan 12 miljoen aan pensioenen het moederland ten goede komen.

Moeten deze zeer belangrijke indirecte voordeelen, die Nederland aan Indië ontleent, eensdeels er toe leiden aan Indië te

verschaffen wat het noodig heeft om zooveel mogelijk de verloren krachten te herstellen, anderdeels moet worden toegegeven, dat de oeconomische toestand van Indië, gevolg van het voortdurend onttrekken van kapitaal, tot groote voorzichtigheid in het bestuur der koloniën in het algemeen en in het financieel beleid in het bijzonder moet leiden.

Er waren ook leden, die den financieelen toestand meer bevredigend achtten dan eenige jaren geleden. Voor hen bleef het echter de vraag of de oorzaken daarvan wel kunnen geacht worden van blijvenden of slechts van voorbijgaanden aard te zijn. Zij hadden daarbij vooral het oog op de suiker. De ongunstige toestand te dien opzichte werd door eenigen toegeschreven aan de gevolgen eener slechte wetgeving, zoowel in Europa als in Amerika, door anderen aan overproductie en den onverwachten en snellen aanvoer van suiker uit Cuba. Hiertegen werd opgemerkt, dat in de Vereenigde Staten wel de Nederlandsche suikers niet meer worden ingevoerd, maar dat dit niet het geval is met de uit Indië afkomstige, waarvoor het restitutiestelsel geldt.

In eene afdeeling werd er van gedachten gewisseld over de zoogenaamde „eereschuld“. Met verwijzing naar de beschouwingen, welke haar plaats gevonden hebben in het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs dezer Kamer over de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1900 (*Handelingen Eerste Kamer 1899—1900*, bladz. 29 en 30), meende men eene nadere bespreking van deze aangelegenheid te moeten verdagen tot de eventuele behandeling van het wetsontwerp tot wijziging der Indische Comptabiliteitswet.

Intusschen werd door enkelen opgemerkt, dat als het ernstig gemeend is om de gelden waarover ten bate van Indië kan worden beschikt, iets te verruimen, men gelegenheid zou hebben gehad om van de goede gezindheid jegens de inlandse bevolking niet alleen door woorden maar ook door daden blijk te geven bijv. door een gedeelte van rente en aflossing van de bekende leening van 1883 voor rekening van den Staat te nemen.

§ 3. *Oeconomische toestand.* De Minister heeft een onderzoek toegezegd naar den oeconomischen toestand. Men bracht in herinnering Bijlage C van het Koloniaal Verslag van 1892 (Zitting 1892—1893, Gedrukte stukken 5), waarin overzichten werden gegeven betreffende den oeconomischen toestand van de meeste gewesten van Nederlandsch-Indië.

In het Verslag der Commissie uit de Tweede Kamer daarover uitgebracht op den 17den Augustus 1893 (Zitting 1892—1893, 5, n°. 70), wordt de wensch uitgesproken, „dat soortgelijke overzichten als thans omtrent de verschillende gewesten geleverd zijn, periodiek, bijv. om de vijf jaar, opnieuw worden samengesteld“.

De Minister van DEDEM betuigde in de vergadering van 19 October 1893 zijne instemming met dat denkbeeld en gaf de toezegging, den Gouverneur-Generaal in dien geest te zullen aanschrijven. Is, zoo vroeg men, aan die aanschrijving van den Minister van Koloniën gevolg gegeven? Zoo ja, waarom is dan de mededeeling aan de Kamers van het verslag over den oeconomischen toestand in 1896 achterwege gebleven? Zoo neen, waaraan is dit verzuim te wijten en is de Gouverneur-Generaal vanwege den Minister van Koloniën daarop niet opmerkzaam gemaakt?

Ware men te zijner tijd in kennis gesteld met het bovenbedoelde verslag over 1896, en ware eerlang dat over 1901 te wachten, de nu in te stellen of ingestelde enquête zou onnoodig zijn geweest. Maar bovendien, en vooral, waren alsdan het Opperbestuur en de Volksvertegenwoordiging door die periodieke verslagen, ingericht volgens dezelfde methode waarnaar zij in der tijd zijn samengesteld, beter in staat de meer of minder snelle evolutiën in den oeconomischen toestand der bevolking na te gaan en te beoordeelen.

Intusschen wordt door de verschillende berichten die tot ons komen en de verwijzing van den Minister naar den invoer vooral van katoenen goederen, achteruitgang van de welvaart der bevolking duidelijk aangetoond.

De oorzaken zijn aangewezen: buitengewoon sterke toeneming van de bevolking, buiten alle verhouding tot de toeneming van de bouwgronden voor voedingsmiddelen; de groote concurrentie door de beetwortelsuikerindustrie aan het hoofdproduct

(1) In eene afdeeling werd een overzicht overgelegd van de uitgaven en ontvangsten in 1876 tot en met 1900, ontleend aan de Indische rekeningen over 1876—1900. Deze hebben de volgende uitkomsten opgeleverd, nadat van de ontvangsten zijn afgetrokken de uitkeeringen uit vroegere batige saldo's, wat geen ware ontvangsten zijn:

JAREN.	VOORDEELIGE SALDO'S.	NADEELIGE SALDO'S.
1876	—	f 15 923 181.00
1877	—	1 938 329.00
1878	—	4 209 732.00
1879	—	11 527 475.00
1880	—	97 995.00
1881	—	13 430 306.00
1882	—	19 267 731.00
1883	—	8 336 665.00
1884	—	1 307 373.00
1885	f 3 108 486.00	—
1886	2 374 340.00	—
1887	23 454 569.00	—
1888	—	8 658 616.00
1889	1 698 974.00	—
1890	8 552 744.00	—
1891	—	14 971 898.00
1892	—	8 570 046.00
1893	7 701 946.00	—
1894	—	19 715 077.00
1895	—	8 646 412.00
1896	—	11 018 549.00
1897	—	18 641 151.00
1898	—	18 863 556.00
1899	—	2 961 275.00
1900	4 639 868.00	—

voor de Europeesche markt en diensgevolge lage prijzen, zoodat het eene levensquaestie is om den prix de revient zoo laag mogelijk te maken; lage koffie- en indigoprijzen; verval van de Gouvernements-koffiecultuur. Dat alles drukt landhuur, plantloon en werkloonen, schier de eenige inkomsten van den inlander. Alleen de tinprijzen welke zeer wisselvallig zijn, waren in de laatste jaren buitengewoon hoog, zeer ten bate van 's lands inkomsten. Maar uit de tinproductie komt niets ten goede aan den Javaan.

Andere leden, met de hier voorafgegane beschouwing instemmende, meenden ook op lichtpunten te mogen wijzen.

Die buitengewone toeneming van de bevolking en de stijgende inkomsten op spoor- en tramwegen zijn toch gunstige teekenen te noemen.

In Demak en Grobogan zijn, treuriger gedachtenis, steeds streken geweest, waar schaarschte en gebrek aan levensmiddelen het eerste gevoeld werden, niettegenstaande de groote geldsommen, die daar door de Regeering in lateren tijd tot verbetering van irrigatie en afvoer van overtollig water besteed zijn. Die streek vooral is thans door spoor- en tramwegen doorkruist. Ook andere residenties, men denke aan Bagelen, zijn aan het spoorweginet verbonden door eene lijn, welke die residenties in de lengte doorloopt. Daardoor zijn aan den aanvoer van levensmiddelen, in tijden van nood, niet meer als vroeger groote bezwaren verbonden.

De Regeering is wakker en heeft blijkbaar een geopend oog voor de nooden, waarin zij zelf door reliefworks tracht te hulp te komen.

Hoewel deze leden den tijdelijken achteruitgang der welvaart van de bevolking niet ontkenden, meenden zij, dat er geene reden is om zich, met den toestand van Britsch-Indië voor oogen, zoo ongerust te maken. Moeilijker is het, om middelen van redres aan te wijzen. De Regeering is niet bij machte om de koffie-, indigo- en suikerprijzen te releveeren; om de feconditeit der bevolking te temperen. Alleen kan verstandig geleide emigratie, niet alleen van koelies, maar ook en vooral van kolonisten naar Suriname, naar de buitenbezittingen, of zelfs naar minder bevolkte streken van Java, ten goede werken, hoewel men erkende, dat de ondervinding bij de verhuizing der bevolking van Bagelen naar het Zuiden der Preanger Regentschappen genoegzaam heeft aangetoond, welke moeilijkheden aan een dergelijke bevordering van emigratie verbonden zijn. Toch meenden die leden de Regeering hierop ernstig te moeten wijzen. Op het niet slagen der verhuizing van Bagelen naar het Zuiden der Preanger is de bijzonder groote ongezondheid van de Zuid-Preanger, naar men meende, van grooten invloed geweest.

Nog meenden zij te moeten wijzen op het belang van verbetering der rijstcultuur, ten einde hoogere productie te verkrijgen.

Men wees op de resultaten vooral in Zeeland en Groningen in de laatste jaren bij den landbouw verkregen. In die streken, waar men vroeger van kunstmeststoffen weinig of niet wilde weten, is het gebruik van die meststoffen zeer sterk toegenomen en met bijzonder gunstige resultaten. De verhoogde huur- en koopwaarden van de landbouwgronden zijn daarvan het duidelijkst bewijs, en niet minder, dat de landbouwers zelve weer veel meer dan vroeger als koopers optreden, en, bij toenemende concurrentie, steeds stijgende pachtprizen geboden worden.

Op Java wordt weinig stalmest verkregen en het transport daarvan is een groot bezwaar, hetgeen bij kunstmeststoffen in veel mindere mate het geval is.

Het is aan deze leden niet onbekend, dat onder anderen de betreurde adviseur-honoraire HOLLE zich die zaak zeer heeft aangeetrokken. Maar men meende er toch op te moeten wijzen, wat hier te lande op dien weg in den laatsten tijd met proefstations en voorlichting met goeden uitslag verkregen is.

Naar het gevoelen van andere leden heerschte er in het algemeen wel eenige overdrijving in de ongunstige beoordeeling van den tegenwoordigen oeconomischen toestand. Men behooft hier te onderscheiden tusschen blijvende en voorbijgaande invloeden, wat volgens hen niet altijd genoeg geschiedt. Indien onder oeconomischen toestand koopkracht wordt verstaan, dan meende men te mogen opmerken, dat die in de laatste jaren in sommige streken weer zeer voldoende is geweest.

Tegenover de cijfers die daaromtrent in de Memorie van Ant-

woord worden aangevoerd meende men er op te mogen wijzen, dat de invoer van manufacturen in het algemeen sedert 1897 weder eenige stijging aanwijst. Tegenover eene waarde van f 31 734 912 in 1897 werd in 1898 ingevoerd voor eene waarde van f 34 962 011, in 1899 van f 34 477 455 en in 1900 van f 35 047 721.

De Commissie van Rapporteurs vermeent hierbij te mogen opmerken dat, hoewel ook zij van gevoelen is, dat ter beoordeeling van de meerdere of mindere welvaart der inlandsche bevolking, de invoer van manufacturen een der elementen van beoordeeling is, het toch uit het staatje, onder haar verslag afgedrukt, blijkt, dat het cijfer van dien invoer aan zoodanige schommelingen onderhevig is, dat men huiverig zoude zijn de oorzaak daarvan aan de meerdere of mindere welvaart der bevolking toe te schrijven.

Enkele leden waren van gevoelen, dat de oeconomische toestanden in Indië te veel bezien werden uit een theoretisch en wetenschappelijk oogpunt en te weinig beoordeeld in verband met het ras, den aard, de gewoonten en de levenswijze der bevolking. En de vraag werd gesteld, of de oeconomische toestand niet slechter zal worden door de bevolking aan meer behoeften te gewinnen.

Wat van een en ander ook zij, met instemming was door velen de reeds hiervoren ter sprake gebrachte mededeeling vernomen van het instellen van een onderzoek naar den toestand.

Daarentegen verwachtten sommige leden van een dergelijk onderzoek door eene commissie ingesteld weinig resultaat. Door het stellen van vragen worden naar hunne meening dikwijls verwachtingen opgewekt, welke niet kunnen worden verwezenlijkt.

Ten slotte verklaarden vele leden, dat zij gaarne zouden medewerken tot alles wat verbetering in den toestand kan aanbrengen, zooals bijv. het oprichten van credietbanken, zoo dit mogelijk blijkt, tot het tegengaan van den woeker.

§ 4. *Kerk en zending.* In de stukken en redevoeringen van den Minister uitgaande wordt herhaaldelijk gesproken van „kerk en zending”, eene in dat verband weinig gebruikelijke uitdrukking. Welke is de bedoeling daarvan?

Het vertrouwen werd uitgesproken, dat van dit Kabinet althans eene reorganisatie van de Protestantsche Kerkreglementen te wachten is, opdat de Protestantsche kerk in Nederlandsch-Indië zooveel mogelijk losgemaakt worde van de Regeering, in den geest, voor zooverre verschil van inrichting dat toelaat, van de vrijheid en onafhankelijkheid, welke de Roomsche-Katholieke kerk in Indië geniet.

De wijziging bij besluit van 15 November 1900, n°. 28, hoewel op ondergeschikte punten eenige verbetering aanbrengende, komt geheel en al onvoldoende voor.

Tot bereiking van dat doel is wijziging noodig van art. 122 van het Regeeringsreglement, daar tot nogtoe het kerkbestuur in Nederlandsch-Indië steeds elke verandering heeft tegengehouden.

De Minister verklaart herhaaldelijk zeer te recht, dat de zending geen regeeringszaak is, maar dat hij de zending alleen wil steunen. Men meende, dat dit zelfs niet is overeen te brengen met geest en letter van het Regeeringsreglement, maar dat men zich moet bepalen tot het geldelijk steunen van het door de zendelingen gegeven onderwijs, wat de Regeeringstaak in dit opzicht verlicht, en het door daartoe bevoegde personen verlenen van geneeskundige hulp.

Met dit beginsel — ook zelfs met de opvatting van den Minister om zich tot steunen van het zendingswerk te bepalen — is volgens de leden hier aan het woord in strijd het besluit van 22 April 1901. Reeds was dit het geval met het besluit van 28 Mei 1889, *Indisch Staatsblad* n°. 170. (Zie toelichting en verdediging van den toenmaligen Minister, Zitting 1889/1890, *Handelingen* II de Kamer, blz. 311, 2de kolom). Die aalmoezeniers, of hoe men „die menschen” noemen wil, zeide de Minister KEUCHEMUS, zijn noch hulpprediker noch staan in eenig verband of betrekking tot de kerk. Nu worden deze „menschen” tot ambtenaren gemaakt en de Regeering wil in art. 1 naast genootschappen, vereenigingen of maatschappijen — ook de *Kerk* opnemen.

Welke is de bedoeling van die laatste aanvulling?

Artikel 123 van het Regeeringsreglement. Uitvoerige gedachtenwisseling had plaats over het behoud of de wijziging van art. 123 van het Regeerings-Reglement en over de toepassing daarvan, met verwijzing naar de schriftelijke en mondelinge vertoogen daarover in de andere Kamer gehouden.

Terwijl eenerzijds in het licht werd gesteld, dat Nederland als Christenmogenheid, zonder zich in zijn bestuur over de inlandsche bevolking te laten leiden door leerstellingen eener bepaalde Christelijke confessie, zijn hooger zedelijk standpunt ook in het bestuur over Indië behoorde te doen gelden door te bevorderen dat Indië gekerstend worde, werd anderzijds met nadruk gewezen op het feit, dat juist de eerbiediging van de godsdienstige instellingen der inlandsche bevolking deze doet berusten in onderwerping aan ons gezag.

Over het wenschelijke van het behoud of de intrekking van het artikel werd op de bekende gronden van gedachten gewisseld.

Naar aanleiding hiervan werd algemeen de vraag gesteld, welke hieromtrent de voornemens zijn van den Minister.

Toepassing van art. 123. Ook na kennis genomen te hebben van de meening des Ministers omtrent de toelating van zendelingen naar art. 123 Regeeringsreglement, zooals die ten slotte werd ontwikkeld in de vergadering der Tweede Kamer van 22 November jl., meende men, dat er grond voor twijfel bleef bestaan, of de uitlegging door den Minister aan bedoeld artikel gegeven met opzicht tot de beantwoording der vraag, die er aanleiding toe gaf, juist zij.

De al of niet toelating wordt in zoo algemeene termen aan het oordeel van den Gouverneur-Generaal overgelaten, dat het daarbij geldt eene zuivere vraag van Regeeringsbeleid. En wanneer het tweede lid van het artikel den Gouverneur-Generaal bevoegd verklaart om eene toelating in te trekken wanneer zij schadelijk wordt bevonden, dan is daarin de eenige aanwijzing, maar ook niet meer dan dat, te vinden, waarnaar de Gouverneur-Generaal zich in zijn oordeel over de al of niet toelating heeft te richten. Hij zal weigeren, wanneer hij de toelating *schadelijk acht*, toestaan wanneer dit niet het geval is. Van vrees voor verstoring van orde en rust wordt niet gesproken. En al zal ook daarin een grond voor weigering liggen, de Minister gaat te ver met te beweren, dat de Gouverneur-Generaal de vergunning niet zou kunnen weigeren, wanneer hij geen verstoring van orde en rust verwacht.

Door de met de woorden van art. 123 overeenstemmende ruime bevoegdheid aan den Gouverneur-Generaal toegekend, wordt ook geen inbreuk gemaakt op de in art. 119 aan ieder toegekende vrijheid van belijden zijner godsdienstige meening, daar deze volstrekt niet medebrengt de vrijheid om van het belijden van zijne godsdienstige overtuiging gebruik te maken ten einde de godsdienstige meeningen van andersdenkenden als dwalingen te bestrijden.

De hoop werd uitgesproken, dat de discussiën over het artikel in de Tweede Kamer in Indië niet den indruk zouden teweegbrengen, dat men huiverig moet zijn, om van de in dat artikel gegeven bevoegdheid om preventief op te treden, gebruik te maken. De ongerustheid, die ten aanzien van dit punt aanvankelijk bij sommigen bestond, was, zooal niet geheel weggenomen, dan toch veel verminderd, nadat de Minister zijne meening bij de openbare beraadslaging nader had verduidelijkt.

Andere leden waren daarentegen op het stuk der toelating van zendelingen meer voor een repressief optreden, ter verzekering van orde en rust, dan voor een preventief optreden, dat, naar hunne meening, hooge uitzondering behoort te blijven.

In verband hiermede verwees men naar het medegedeelde op bladz. 80, 2de kolom, van het Koloniaal Verslag van 1901. Aan een zending-leeraar van het Rijnsche Zendinggenootschap te Barmen moest de door hem gevraagde vergunning om van tijd tot tijd het landschap Dolok Sanggool in de buiten onzen bestuurskring gelegen Battaklanden in het belang van het inlandsch onderwijs te mogen bezoeken worden geweigerd (Juli 1900), omdat aldaar voor zijne veiligheid niet kon worden ingestaan.

Ook vroeg men, om welke reden de toelating van een tweetal inlandsche hulpzendingen werd ingetrokken (t. a. p.).

Terwijl eenige leden verklaarden het optreden van Katholieke

en Protestantsche zendelingen in dezelfde streek ongaarne te zien, waren andere leden van meening dat algeheele vrijheid voor de uitoefening van den godsdienst diende betracht te worden en zij, die wanorde stichtten, behoorden te worden gestraft. Het stelsel van iederen zending zijn eigen arbeidsveld te doen behouden kon niet consequent worden doorgevoerd.

Eenigen meenden, dat geen bezwaren behoorden gemaakt te worden tegen het bezoeken, door hoofden der kerk, van de Katholieken in de Minahassa en evenmin tegen het onderwijs der geestelijke zusters aldaar. Onder de ambtenaren en militairen zijn ook vele Katholieken die, overal in de kolonie verspreid, behoefte hebben aan geestelijken bijstand.

Rechtstoestand der inlandsche Christenen. Bij de ampele bespreking van de regeling van den rechtstoestand der inlandsche Christenen, heeft men met instemming en voldoening gezien, dat de Minister bij de openbare beraadslaging teruggekomen is op hetgeen hij in de Memorie van Antwoord, bladz. 8, heeft gezegd omtrent het losmaken van den inlandschen Christen uit het dorpsverband.

§ 5. *Uitbreiding van gezag.* In algemeenen zin werd van gedachten gewisseld over de uitbreiding van ons gezag in Nederlandsch-Indië. Een lid, bij wien de steeds vernieuwde uitbreiding van gezag de vraag deed rijzen, of ons koloniaal stelsel, dat daartoe aanleiding geeft wel het beste systeem is, achtte de neiging tot bestuursuitbreiding, waarvan de Indische regeering blijk geeft, dermate bedenkelijk, dat hij, tenzij de Minister alsnog geruststellende inlichtingen gaf, zich verplicht zou rekenen bij wijze van protest tegen deze begrooting te stemmen.

De slotsom der gedachtenwisseling echter was, dat uitbreiding van gezag en van uitoefening van bestuur soms onvermijdelijk is, maar dat men niet genoeg op matiging en voorzichtigheid kan aandringen. Daarbij komt het er vooral op aan om, waar de noodzakelijkheid zich voordoet, het juiste oogenblik tot optreden te kiezen. In dit verband wees men er op, dat volgens de mededeeling der Regeering de treurige toestand in Djambi schier een halve eeuw bestaan heeft. De sultan Taha, aan wien voornamelijk het verzet tegen eene gematigde uitoefening van onzen invloed toegeschreven wordt, is in 1858 afgezet; hij is dus een man van hoogen leeftijd. Was het niet mogelijk geweest, nu men nagenoeg een halve eeuw zich van krachtdadig optreden heeft meenen te moeten onthouden, nog te temporiseeren? Hier was toch geen sprake van internationale moeilijkheden of vrees voor vreemde inmenging, die voorkomen moest worden en tot optreden dwong.

Van verschillende zijden werd erkend, dat, ofschoon het aantal troepen naar deze landstreek gezonden gering werd geacht, met goed gevolg was opgetreden, dank ook zij de flinke aanvoering.

Bij vernieuwing verklaarde men zich algemeen ingenomen met het beleid van generaal van Heutsz en verheugde men zich, dat zijne gezondheid hersteld is. Wijziging van systeem werd door niemand gewenscht. Ook zij, die liever gezien hadden dat men zich was blijven bepalen tot de kust, wilden nu in geen geval meer van stelsel veranderen en erkennen, dat op den thans gevolgden weg de zaken goed vooruit gaan.

In den lof aan generaal van Heutsz gebracht wilde men ook dr. SNOECK HURGRONJE doen deelen, door wiens onderzoekingen ons bestuur in staat is gesteld de verhoudingen in Atjeh beter te leeren kennen.

Rechtmatige hulde werd voorts gebracht aan majoor van DAALEN en diens marechaussées, aan de energie waarmede diens stoute tocht van de Oost- naar de Westkust door een moeilijk en onbekend terrein is volbracht.

Men vroeg, of de Minister ook eenige inlichtingen kon geven omtrent dien tocht.

Vele leden hadden echter met groot leedwezen uit de jongst ontvangen berichten gezien, dat men in gevecht was geweest niet alleen met de Atjehers van de omgeving van den pretendent-Sultan, maar ook met de Gajoes, en dat er verscheidene dezer laatsten waren gevallen.

Bij herhaling heeft de Regeering de verzekering gegeven, dat zij zich zou onthouden van in de Gajoe- en Allaslanden door te dringen, veel meer nog van offensief tegen de bevolking dier

Voorloopig Verslag der Comm. van Rapp. over de ontwerpen van wet tot vaststelling der begrooting van Ned.-Indië voor 1902. (4)

streken op te treden. Zijn de inzichten en dientengevolge de instructiën van het Opperbestuur op dit aangelegen punt gewijzigd? Zoo ja, op welken grond? Zoo neen, kan de Indische Regeering eene zoo stoute wending in de voorgeschreven politiek brengen zonder daaromtrent de nadere bevelen der Koningin te vragen?

Eenige leden verklaarden zich beslist voorstanders van de vestiging van ons gezag op de Zuidkust van Nieuw-Guinea, daar deze noodig was tot het tegengaan van het stroopen en moorden door onze onderdanen, op vreemd gebied.

§ 6. *Koeliebehandeling, ook in verband met de overbevolking van Java.* Men was algemeen doordrongen van de hooge belangrijkheid van het vraagstuk der emigratie voor onze overzeesche bezittingen en koloniën.

Voor de zorgwekkende toeneming van de bevolking op Java, zeide men, moet een uitweg gezocht worden. Zelfs voor minder bevolkte streken op Java, maar het meest voor de buitenbezittingen en voor Suriname is aanvoer van werkrachten onontbeerlijk. Maar tevens is het vestigen van eene blijvende bevolking eene zeer wenschelijke zaak.

Met voldoening had men daarom gezien, dat buiten de dwangarbeiders ook vrijwillige koelies in toenemende getale in de Ombiliënmijnen werkzaam zijn (bladz. 41 van de Memorie van Antwoord op het Verslag der Commissie van Rapporteurs uit de Tweede Kamer).

Waarom, zoo vroeg men, zou men ook elders, op Banka bijvoorbeeld, geene proeven nemen met Javaansche contract-koelies?

De Ombilië bewijzen, dat aan de bewerking van de ongeschiktheid van inlanders om in de mijnen te werken even weinig waarde te hechten is, als aan die van eene halve eeuw en meer geleden, dat gedwongen arbeid op Java onmisbaar was vanwege het luie naturel van den Javaan.

In verband hiermede meende men met de meeste kracht en ernst bij den Minister te moeten aandringen op het zoo noodig wijzigen der vigeerende bepalingen op het stuk van emigratie en het nemen van maatregelen, om misbruiken en onmenscheelijkenheden tegen te gaan en te voorkomen, zooals die volgens de erkenning van de Regeering zelve op Redjang Lebong en op Batjan hebben plaats gevonden. (Vergadering der Tweede Kamer van 22 Nov. 11., *Handelingen* bladz. 152 en 153.) Daartoe werd strenge controle op de behandeling der koelies, desnoods door afzonderlijk daartoe benoemde ambtenaren, door eenige leden noodzakelijk geacht.

Voor Suriname heeft men, afgescheiden van de onontbeerlijkheid van koelie-aanvoer, herhaaldelijk de kolonisatie zelfs door Europeanen aanbevolen. Zou het niet juist op den weg van dezen Minister liggen, om eene kolonisatie door Madureezen te beproeven? Het komt er op aan, dat eene dergelijke proef behoorlijk wordt voorbereid en met verstand en overleg geleid.

Daarbij werd door enkele leden op de wenschelijkheid gewezen, dat de overbrenging naar andere streken gezins- en groepsgewijze, zoo mogelijk bij een geheel dorp tegelijk, zou geschieden. Naar aanleiding van dit laatste werd door eenige leden gewezen op de groote gehechtheid van den Javaan aan zijne woonplaats en op den tegenzin om zich te verplaatsen uit de dicht bevolkte streken naar de minder bewoonde.

Men vroeg of de Minister bereid was gevolg te geven aan het adres der Vereeniging van Suriname onder datum van 25 Juni 1901 tot den Minister van Koloniën gericht. Het denkbeeld om de leiding der emigratie van Java naar Suriname aan eenen specialen, door het Surinaamsche emigratiefonds te betalen, ambtenaar op te dragen vond bij eenige leden steun.

§ 7. *Decentralisatie. Koloniale Raad.* Men meende, dat hetgeen waarop het in de eerste plaats aankomt is, dat men goed onderscheide: administratieve decentralisatie en zelfbestuur.

Men wees er op, dat het vertrouwen in de zaak er niet op is verbeterd, nu de vorige Minister van Koloniën, die als lid der Kamer decentralisatie met zelfbestuur krachtig voorstond, eerst in het vierde jaar van zijn bestuur met een wetsontwerp is gekomen, van veel minder verre strekking dan dat van den Minister van DEDEN en dat aan den wensch en de eischen der voorstanders van decentralisatie allermint voldeed. De strekking van deze opmerking is, gelijk de leden, die haar

maakten, verklaarden, volstrekt niet, om den afgetreden Minister een verwijt te maken, maar om het meest doorslaand bewijs te leveren, dat het voor ons Indië een der moeilijkste quaesties is, waarover men schrijven en redevoeren kan, maar waarbij men, de handen aan het werk slaande, staat voor tal van moeilijkheden, uiteraard aan de uitvoering verbonden.

Niet alleen het geven van meerderen of minderen invloed in bestuurszaken aan ingezetenen, maar zelfs de regeling der administratieve decentralisatie schijnt niet zoo gemakkelijk als men beweerde.

Bij de voorstellen betreffende de heerendiensten in deze begrooting is volgens de leden, welke deze beschouwing hielden, wel verre van decentralisatie te bevorderen, krachtig in tegenovergestelde richting opgetreden.

Andere leden, erkennende dat decentralisatie in enkele grootere plaatsen nuttig en mogelijk kan zijn, waren echter ten aanzien van het nut en de uitvoerbaarheid eener meer algemeene doorvoering ook tot kleinere localiteiten tamelijk sceptisch gestemd.

Enkele leden meenden, dat in ieder geval de Minister niet behoorde te dralen met het indienen zijner voorstellen betreffende deze aangelegenheid, daar anders eene wisseling van bewind kon hebben plaats gevonden alvorens die voorstellen in behandeling waren gekomen, gelijk tot nu toe reeds tweemaal het geval is geweest.

Wat den Kolonialen Raad betreft, verwees men naar vroegere herhaalde gedachtenwisseling op dit punt, (zie o. a. *Handelingen* Eerste Kamer, 1888—1889, bladz. 84. Minister KEUCHENIUS).

In het algemeen gevoelde men weinig voor het instellen van zoo lanig lichaam; aan meer adviezen bestond waarlijk geen behoefte. Naast den Raad van State en nevens den Raad van Indië, waarvan men de opheffing eene groote fout zou achten, oordeelde men een derde college onnoodig.

Bij de voortdurende uitbreiding der Regeeringsbemoeiingen, waardoor het voor een Minister bijna onmogelijk wordt zich omtrent ieder détail op de hoogte te stellen, lachte eenigen leden de oprichting van een Kolonialen Raad wel toe.

Daarentegen hadden eenige leden met ingenomenheid gezien, dat de Minister instemming betuigde met het in de Tweede Kamer geopperde denkbeeld om voor de behandeling der Indische begrooting eene commissie van voorbereiding in het leven te roepen.

Het nieuwe denkbeeld, om de leden van den Kolonialen Raad door de Tweede Kamer te doen kiezen, zal uit een staatsrechtelijk oogpunt, naar het voorkomt, nog al bedenking ontmoeten.

§ 8. *Opleiding van ambtenaren.* In de vergadering der Tweede Kamer van 22 November jl. (*Handelingen*, bladz. 148) zeide de Minister: „In hoever het wenschelijk kan zijn dat rapport van den heer VAN DER KEMP aan de Kamer over te leggen, wil ik gaarne overwegen. Maar ik moet toch nu reeds doen opmerken dat het dan wellicht noodig zou kunnen zijn ook de adviezen van de andere directeurs daarbij over te leggen.”

Deze opvatting om eenzijdige voorlichting te voorkomen, achtte men volkomen juist. Bij de schriftelijke behandeling van het wetsontwerp tot aanvulling en verhooging der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1901 (Zitting 1900—1901 184) in de Eerste Kamer is destijds verzocht, om nevens het advies van den Gouverneur-Generaal, ten einde niet eenzijdig te worden voorgelicht, ook te mogen kennis nemen van het advies van den Raad van Nederlandsch-Indië en van de directeurs van binnenlandsch bestuur en van onderwijs, eeredienst en nijverheid omtrent de opheffing van afdeeling B van het gymnasium Willem III te Batavia en de opleiding der Indische ambtenaren.

Men meende het verzoek om overlegging van deze adviezen te mogen herhalen, in de overtuiging dat daartegen bij dezen Minister met het oog op zijne hierboven aangehaalde verklaring geen bezwaar kon bestaan.

De Commissie van Rapporteurs opmerkende dat, na het onderzoek in de afdeelingen, bij de Tweede Kamer is ingekomen een wetsontwerp tot aanvulling en verhooging der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1902 (Zitting 1901—1902. Gedrukte stukken n°. 129) meent als haar gevoelen te mogen uitspreken dat overlegging van deze adviezen ook na de indiening van dit ontwerp gewenscht blijft.

De vraag werd gedaan, of aan de onbillijkheid bij uitzending van ambtenaren tegenover hen, die het vorig jaar op eigen risico en kosten naar Indië waren vertrokken, niet voldoende zou worden tegemoet gekomen, indien aan dezen bij aanstelling alsnog de reiskosten werden gerestitueerd?

Uitgaven in Indië.

Ide AFDEELING.

Departement van Justitie.

Gevangenen en veroordeelden. Met instemming was door eenige leden kennis genomen van het voornemen om allengs te geraken tot het afschaffen van het gebruik van dwangarbeiders bij expedities.

IVde AFDEELING.

Departement van binnenlandsch bestuur.

Heerendiensten. In het algemeen kon men zich met de voorgenomen vermindering van heerendiensten vereenigen. Intusschen werd er van verschillende zijden op aangedrongen bij die afschaffing met de meeste behoedzaamheid en zoo geleidelijk mogelijk te werk te gaan. Er werd instemming betuigd met hetgeen in het Voorloopig Verslag (IVde afdeeling, bladz. 12) der Tweede Kamer als de meening van sommige leden ten aanzien dezer aangelegenheid wordt kenbaar gemaakt. Erkend wordt, dat er heerendiensten hebben bestaan, waarvan de opheffing of de vervanging door een hoofdgeld eene zeer belangrijke verlichting van druk op de bevolking heeft te weeg gebracht; maar er zijn tal van heerendiensten, die eene zeer gemakkelijk op te brengen belasting vertegenwoordigen en zich volkomen aanpassen aan de zeden en gebruiken der inlandsche bevolking. Met daartegenover eene belasting in geld te vorderen, daargelaten dat het in vele gevallen zou blijken onmogelijk te zijn, zou men de inlandsche bevolking zeker geen dienst doen, terwijl men afschaffing zonder equivalent op den duur te bezwaren voor de schatkist achtte.

Hierbij werd niet uit het oog verloren, dat tal van heerendiensten aanleiding kunnen geven tot misbruiken, zooals vroeger meermalen zijn voorgekomen. Die omstandigheid behoorde echter aanleiding te geven maatregelen te nemen om die misbruiken te keeren, maar behoefde niet tot gevolg te hebben de afschaffing van alle heerendiensten, onverschillig welke.

Met instemming was dan ook kennis genomen van de verklaring des Ministers op bladz. 23 der Memorie van Antwoord, dat heerendiensten een geschikt middel van belasting zijn voor eene bevolking, die over weinig geld heeft te beschikken en voor welke de tijd niet die waarde heeft, als daaraan in eene Westersche maatschappij wordt toegekend en (dat) ook daarop zal gelet worden bij nadere overweging der vraag of met vermindering van heerendiensten behoort te worden voortgegaan. Veel hangt af van de vraag of, bij niet verrichten van heerendiensten, loon zou kunnen verdiend zijn."

Men wees er op, dat ook hier te lande in ons gemeente- en waterschapsrecht persoonlijke diensten, hand- en spandiensten, niet onbekend zijn; deze kunnen in menig geval goed werken en zijn dikwijls te verkiezen boven belasting in geld. Zoo zullen ook in Indië ongetwijfeld tal van omstandigheden voorkomen, waarin persoonlijke diensten te verkiezen zijn.

Onderscheidene leden, die eveneens geen bezwaar hadden tegen de uitgave van zes ton gouds voor afschaffing van heerendiensten, verklaarden het in beginsel eens te zijn met het gevoelen door den heer van LIMBURG STIRUM in de vergadering der Tweede Kamer van 25 November uiteengezet, (*Handelingen* 1901—1902 bladz. 161 en vlg.). Zij betreurden het weglaten van den post, uitgaven in het belang van de inlandsche bevolking van Java en Madura te bestrijden uit het excedent van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen over vroegere jaren", zoolang er nog een excedent is. Zij waren van oordeel, dat de gelden in de gewesten zelve, waar zij zijn opgebracht, moeten besteed worden, terwijl

zij het noodzakelijk achtten het hoofdgeld in Pasoeroean van f 1.50 tot op f 1 te verminderen.

Door eenige leden werd gewezen op hetgeen omtrent het beheer der gelden door afkoop verkregen wordt medegedeeld op bladz. 11 der Memorie van Toelichting.

De administratie der gelden is zeer eenvoudig: de dienstplichtige betaalt aan zijn dessahoofd, die het door de dessa opgebrachte bedrag stort bij het districts- of onderdistrictshoofd; deze draagt het geld af aan den controleur, die het beheer voert, de uitgaven regelt en van inkomsten en uitgaven boek houdt."

Zij achtten deze wijze van administratie zeer bedenkelijk.

Maar, zoo vroegen zij, hoe is buitendien deze mededeeling te rijmen met die, voorkomende op bladz. 12?

De afkoopsommen zullen onder de middelen moeten verantwoord worden en daarentegen zullen de uitgaven, die als gevolg van den afkoop ten laste van den lande komen, op de begroting beschikbaar gesteld moeten worden. Daarom is onder de middelen van hoofdstuk III onder n°. 36 een post opgenomen: „afkoop van heerendiensten" en onder de uitgaven van hoofdstuk II in onderafdeeling 38 een post: „uitgaven in verband met den afkoop van heerendiensten". Daar nog niet bekend is welke sommen zullen worden opgebracht en welke uitgaven daaruit zullen te doen zijn, worden beide posten voor „memorie" geraamd."

Landbouwereditbanken. Met ingenomenheid was door velen vernomen, dat de instelling van landbouwereditbanken zal bevorderd worden. Men juichte alle middelen toe, die strekken konden om den inlander uit de handen der weekeraars te houden.

Naar het oordeel van verscheidene leden zoude de oprichting van die banken echter moeilijk zijn, omdat de inlanders geen onderpand kunnen verstrekken en onderlinge borgstelling hunnerzijds over het algemeen ook niet te verwachten is. Eenige leden achtten die instelling mogelijk, wanneer de te verwachten oogst als onderpand werd gegeven.

Koffiecultuur. De beide voorgangers van den Minister verklaarden, dat de gouvernementen-koffiecultuur niet mocht opgeheven worden, alvorens de schatkist en de bevolking uit andere middelen waren schadeloos gesteld.

Echter heeft men met het *bijslagstelsel*, waartegen van den beginne af, als onuitvoerbaar, is gewaarschuwd, en dat door den laatst afgetreden Minister eveneens werd afgekeurd, toch een tiental jaren voortgesukkeld. Men is voortgegaan, om in verschillende residenties niet alleen de gedwongen cultuur, maar ook de gedwongen levering op te heffen. Onder plechtige verklaringen, dat men de gouvernementen-koffiecultuur niet missen kon, is inderdaad de handhaving onmogelijk gemaakt.

Intusschen heeft men wetenschappelijke en andere adviseurs aan het ziekbed geroepen, de bevolking nog meer geplaagd zonder enig resultaat en na die tien jaren van adviseeren en onderzoeken komt de Regeering opnieuw in de Memorie van Toelichting (bladz. 12) verklaren, „dat nog geene definitieve beslissing kan genomen worden" en als comble wordt mededeeling gedaan van eene nieuwe aanschrijving van den Gouverneur-Generaal tot het invoeren, als tijdelijken maatregel, van eene gevarieerde toepassing van den *bijslag*.

Vde AFDEELING.

Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid.

Opheffing hogere burgerschool voor meisjes te Batavia. Men betreurde deze opheffing, omdat, naar het schijnt, de mindere bloei van die school aan bijzondere redenen van tijdelijken aard gelegen heeft, terwijl het blijkt, dat de tegenwoordige Gouverneur-Generaal, de Raad van Nederlandsch-Indië en de directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid *eenstemmig* voor het behoud der school geadviseerd hebben.

Andere leden wezen er op, dat de meisjes mogen deelnemen aan het onderwijs op de Hogere Burgerschool voor jongens waardoor het aantal vrouwelijke leerlingen te gering was om eene zelfstandige school voor haar te rechtvaardigen.

Van andere zijde werd eveneens instemming betuigd met de opheffing.

Onderwijs aan inlanders. Terwijl bij eenige leden de vraag rees of er wel genoeg voor het inlandsch onderwijs gedaan werd, achtte men het algemeen wenschelijk dat onderwijs meer te richten op voorbereiding tot handwerk, ook omdat de vele schrijvers, die de tot nu toe bij het onderwijs gevolgde richting kweekt, geen werkkring kunnen vinden. De bevordering van het onderwijs in handenarbeid vond dan ook toejuiching. Eenige leden spraken daarbij den door vele andere niet gedeelden wensch uit, dat met dat onderwijs gepaard zou gaan de meerdere verbreiding der Nederlandsche taal onder de inlandsche bevolking.

Instemming vond tevens het denkbeeld, om in de Minahassa het eigenlijke volksonderwijs meer aan de zending over te laten en de gouvernementsscholen in hoofdzaak te bestemmen en in te richten voor de opleiding van de kinderen der inlandsche hoofden, gelijk door de heeren GRAAFLAND en GALLOIS wordt voorgestaan.

Men meende toch, dat het bijzonder onderwijs zich als volksonderwijs beter zou aanpassen aan de bijzondere behoeften van het volk en diens gevolg meer ten goede zou komen aan de ontwikkeling van het huisvijltonderwijs. Financiële steun zou daarbij intusschen niet kunnen worden ontbeerd.

Vide AFDEELING.

Departement der burgerlijke openbare werken.

Irrigatiewerken. Wanneer, zoo vroeg men, kan eene beslissing verwacht worden in zake de werken in de Solo-vallei? Onderscheidene leden gevoelden zich ontstemd door de wijze, waarop bij de behandeling dezer aangelegenheid is te werk gegaan. Men begon het werk, onvoldoende voorbereid zooals nu gebleken is, niettegenstaande daartegen ernstig in de Kamer gewaarschuwd was.

Men staakte het werk, toen de misrekening, gebrek aan toezicht en gemis van behoorlijke bewaking der begrooting aan het licht kwamen, zonder daarbij genoegzaam rekening te hebben gehouden met de enorme schade, door die staking nog vergroot, in geval niet tot het opgeven van dat werk besloten werd.

Men benoemde eene bij uitstek deskundige commissie, waarvan een der leden, een eminent, praktisch en theoretisch ontwikkeld ingenieur naar Indië gezonden werd. De commissie, met uitzondering van één lid, den directeur van openbare werken in Nederlandsch-Indië, stelt voor om met het werk voort te gaan. Men kent dus de motieven voor en tegen. Dat advies is meer dan een jaar in handen der Regeering en desniettemin zandt men het weer eens om advies naar Indië.

Het vond bij vele leden waardeering, dat de Minister meer irrigatie-afdeelingen in het leven wenschte te roepen, en de Gouverneur-Generaal hiertoe gemachtigd is, gelijk de Minister mededeelde in de vergadering der Tweede Kamer van 27 November II. (*Handelingen* bladz. 203, 2de kolom).

Spoorwegen. De verbinding Goendih-Kedoengbanteng werd opnieuw ter sprake gebracht. Het is niet de vraag, werd gezegd, of aan die spoorwegverbinding behoefte bestaat, maar of 's lands financieel belang niet vordert, die weinig kostbare coupure te maken, ten einde te voorkomen, dat een groot gedeelte van het vervoer van den Staatsspoorweg overgaat aan den spoorweg Goendih-Soerabaja van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij.

VIIde AFDEELING.

Departement van Oorlog.

Verscheidene leden verklaarden te waarderen, dat de Minister, evenals zijn voorganger, krachtige uitvoering wil geven aan de maatregelen door den Gouverneur-Generaal voorgesteld tot verhooging der weerkracht in onze koloniën. Reorganisatie der veld-artillerie achtten deze leden mede zeer wenschelijk en zij verenigden zich met het voornemen om daarvoor andermaal modern geschut uit te zenden, zoodra gunstige rapporten zijn ontvangen over de daar reeds aangekomen nieuwe vuurmonden.

In overeenstemming met het rapport der Staatscommissie werd de hoop uitgesproken, dat verwezenlijkt zal kunnen worden de versterking van den band tusschen het Nederlandsche en Nederlandsch-Indische leger, zonder dat daarmede samensmelting der officierscorpsen wordt bedoeld.

Die band ware te verkrijgen door:

1°. gelijke periodieke bevordering in de subalterne rangen in beide legers;

2°. beschikking zoo noodig over alle officieren voor beide legers, met voorkeur zooveel mogelijk aan hen die plaatsing in een der beide legers wenschen;

3°. detachering over en weer in beide legers.

Voorts hoopte men, dat de toegezegde statistiek van de in het leger voorkomende dronkenschap niet al te lang op zich zal laten wachten.

Van dezelfde zijde werd de aandacht van den Minister gevestigd op eene klacht van een militair, beweerende door zijne superieuren wegens zijn geloof te zijn bespot.

Instemming werd betuigd met het gesprokene in de Tweede Kamer, dat het ter bestrijding van drankmisbruik beter ware het gebruik van drank geheel te verbieden, dan in de militaire cantines daarvoor een afzonderlijk vertrek aan te wijzen, terwijl met waardeering was kennis genomen van de uitnoodiging tot den Gouverneur-Generaal gericht, om de verlangde gegevens betreffende het concubinaat in het leger met bekwaam speed te doen bijeenbrengen, opdat ze zoo mogelijk kunnen worden opgenomen in het Koloniaal Verslag van 1902.

VIIIste AFDEELING.

Departement van Marine.

Nu men zich voor de oorlogsbodems, bestemd tot het verdedigen van havens of van toegangen naar havens en reeden, blijkens het Koninklijk besluit van den 27sten Juni 1901 (*Staatsblad* n°. 191) wil bepalen tot torpedobooten, zou men gaarne vernemen, hoeveel van die vaartuigen daartoe in het geheel noodig worden geacht en of die alle van hetzelfde type zullen zijn als de laatst uitgezondene. Dat de volle bemanningen voor die vaartuigen steeds in Indië aanwezig zullen zijn, achtten vele leden gewenscht, maar het kwam hun dan niet doelmatig voor om in vredetijd slechts één of enkele dier vaartuigen in dienst te houden.

Om zeker te zijn, dat men in oorlogstijd van die torpedobooten zooveel mogelijk partij zal kunnen trekken, achtten zij ruime gelegenheid tot oefenen met die vaartuigen noodig, zoo wel voor de commandanten als voor het machinekamer-personeel en de verdere bemanningen.

Door verscheidene leden werd gewezen op het veelvuldig en langen tijd bij het Marine-établissement te Soerabaja in reparatie liggen der schepen, ook van die behoorende tot het auxiliair eskader. Zij vertrouwden, dat dit établissement, dat tonnen gouds heeft gekost en goed geoutilleerd werd naar de toenmalige behoeften, op de hoogte van den tijd werd gehouden, om te kunnen voorzien in voorkomende averijen of defecten der schepen of hunne machinerieën, wat vooral ook in oorlogstijd van hoog belang is. Zoo niet, dan oordeelden zij het noodig om daarin te voorzien.

Bovendien achtten deze leden het noodig om de hooftleiding der afdeeling „Stoomwerktuigen” bij dit établissement, evenals jaren geleden, op te dragen aan een werktuigkundig ingenieur, niet aan een jeugdig theoreticus, maar aan een man met veel ervaring in het vervaardigen en herstellen van de verschillende scheepswerktuigen.

Men wenschte gaarne te weten, wat de Sumatra gekost heeft aan aanbouw, alsmede aan reparatie gedurende den tijd, welken die bodem in Indië doorbracht.

Men beval de kennisneming en overweging dier cijfers bijzonder aan den Minister van Koloniën aan, alvorens tot de reparatie van dat schip na terugkomst hier te lande over te gaan.

Middelen in Indië.

Opium. Van verschillende zijden werd er op gewezen, dat de opiumregie niet behoefde uit te sluiten beperking van het gebruik. Eenige leden verklaarden dat het hun leed deed, dat de Minister blijkt geen voorstander te zijn van de opiumregie, welke invoering, naar zij meenden, de bedoeling had, meester van den toestand te zijn, juist ten einde het gebruik van opium te kunnen beperken.

Ten aanzien van hetgeen de Minister in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer zegt betreffende de ordonnanciën n°. 62 en 111 van *Indisch Staatsblad* 1901, verklaarde een lid de voorkeur te geven aan oogluikende toelating boven wettiging van bestaande en voorhands niet te veranderen toestanden, wijl hij daarin zag eene sanctioneerings van het kwaad door de overheid.

Het had op verschillende leden een vreemden indruk gemaakt, dat opiumkitten uitsluitend voor vrouwen worden opgericht, en niet minder vreemd vond men, dat daarvoor een beroep werd gedaan op het zedelijkheidsbeginsel. Deze leden achtten het beter de kitten voor vrouwen geheel te sluiten en te verbieden.

Ook betreunden deze leden het, dat het aantal kitten werd vermeerderd en dat het gebruik van opium weder zal worden toegelaten in streken waar dat gebruik geheel verboden was.

Tin. In eene afdeeling werd de vraag gedaan of het niet voordeliger zou zijn om de tin in Indië te verkoopen in plaats van in Nederland. Van anderen kant werd het echter zeer betwijfeld of althans in den laatsten tijd de prijs bij den verhooging van Billitontin in Indië behaald, wel de pariteit te boven ging, die in verband tot de prijzen der Nederlandsche markt op het oogenblik van verkoop als grondslag kan worden aangenomen.

In één afdeeling werd gevraagd, of de Regeering bij het van inlandsche vorsten overnemen van het recht van belastingheffing, het privilege van hen, die vóór die overneming vrijdom van belasting genoten, handhaaft.

Vastgesteld 16 December 1901.

FRANSEN VAN DE PUTTE.
GODIN DE BEAUFORT.
VAN ALPHEN.
s' JACOB.
VAN ZINNICQ BERGMANN.

STAAT (1) van rechten op Manufacturen
geheven bij invoer op Java en Madura
en de Buitenbezittingen gedurende de
jaren 1871—1897.

1871 f	2 651 459	1885. f	2 215 736
1872.	3 093 591	1886.	1 962 576
1873.	2 993 034	1887.	1 987 159
1874 (2)	3 035 903	1888.	2 069 026
1875.	2 858 628	1889.	2 267 470
1876.	2 627 021	1890.	2 180 031
1877.	2 491 423	1891.	2 589 083
1878.	2 017 343	1892.	2 545 315
1879.	2 154 574	1893.	2 416 921
1880.	2 089 586	1894.	2 401 339
1881.	2 109 815	1895.	2 311 598
1882.	2 188 216	1896.	2 274 895
1883.	2 610 625	1897.	2 376 973
1884.	2 463 568		

(1) Zie bladz. 23 Lovenaan.

(2) Nieuw tarief.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPOORTEURS over de wetsontwerpen tot vaststelling der begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1902.

Nadat het Voorloopig Verslag der Commissie aan de Regeering was medegedeeld, is van haar ontvangen de navolgende

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Algemeene beschouwingen.

§ 1. *Optreden van den Minister. Inhoud en toelichting der begrooting in het algemeen.* Van den aanhef van het Voorloopig Verslag, betreffende het optreden van den ondergeteekende als Minister van Koloniën en de begrooting in het algemeen, heeft hij met dankbaarheid kennisgenomen. Hij hoopt dat het hem gegeven zal zijn steeds de noodige medewerking te vinden, om veel te kunnen tot stand brengen in het belang der bevolking onzer uitgestrekte koloniën.

De vraag in hoever het optreden van Nederland in zijne Oost-Indische bezittingen als Christelijke mogendheid gevaar voor de rust en de goede gezondheid der inlandsche bevolking zou kunnen opleveren, zal naar het oordeel van den ondergeteekende eerst dan met vrucht kunnen besproken worden, indien zij in verband wordt gebracht met een te nemen maatregel of een in te voeren regeling.

Dat niet bedoeld wordt een confessioneelen stempel op het Indisch bestuur te drukken, is in de gewisselde stukken en openbare beraadslaging duidelijk verklaard.

§ 2. *Financiële toestand.* Blijkens het Voorloopig Verslag wordt ook in de Eerste Kamer de financiële toestand zeer verschillend beoordeeld. Aan een aantal leden kwam hij ernstig voor, onderscheidene leden zagen hem niet zóó duister in, andere vonden hem niet onrustbarend, terwijl er ook leden waren, die hem bevredigender achtten dan eenige jaren geleden. In algemeen zin kan de ondergeteekende op dit verschil van inzicht niet anders antwoorden dan hij gedaan heeft in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, waarnaar het hem — om in geene herhalingen te vervallen — geoorloofd zij te verwijzen.

Omtrent de in het Voorloopig Verslag voorkomende opmerkingen van bijzonderen aard wil hij echter gaarne zijn gevoelen mededeelen.

In de eerste plaats moet de ondergeteekende opkomen tegen de in het Voorloopig Verslag gegeven voorstelling alsof de meeste uitgaven, die verhooging vereischen, ten bate komen van de Europeanen. Dit is wel waar voor zooveel aangaat de bezoldigingen der ambtenaren van het binnenlandsch bestuur, die dan ook als het eenige voorbeeld worden genoemd. Doch deze verhoogingen worden niet toegekend alleen met het doel om ambtenaren beter te bezoldigen, maar om die ambtenaren met lust en ijver te bezielen om hun taak — bevordering der belangen van de inlandsche bevolking — des te beter te kunnen vervullen. Hoe beter men de positie der ambtenaren maakt, hoe meer kans er is goede ambtenaren te krijgen en hoe meer recht men heeft om strenge eischen te stellen.

In elk geval staat tegenover deze verhooging de veel grootere verhooging van andere uitgaven, die of uitsluitend of grootendeels direct in het belang der inlandsche bevolking zijn, zooals die voor afschaffing van heerendiensten, voor de zoutbriquetteering, de waterleiding voor Soerabaja en anderen.

De opmerking, dat van aanstelling van assistent-resident-secretarissen in de buitenbezittingen bij de voorstellen betreffende de jongste reorganisatie van het binnenlandsch bestuur niet gesproken werd, moet op een misverstand berusten, aangezien op bladz. 11 der Memorie van Toelichting betreffende de Indische begrooting voor 1899 te dezen aanzien het volgende werd medegedeeld: „Op de buitenbezittingen verschillen in dit opzicht de toestanden met die op Java en de urgentie om ook daar de gewestelijke secretarissen uit de assistent-residenten te doen benoemen is tot dusver niet gebleken. In afwachting van nadere inlichtingen, die hieromtrent van de Indische regeering gevraagd zullen worden, wordt de hierbedoelde maatregel vooralsnog niet op de buitenbezittingen toegepast.”